

VASILE LICA, *The Coming of Rome in the Dacian World*, Konstanz, 2000 (Xenia, Heft 44), 299 p.

Cartea profesorului universitar gălățean Vasile Lica se înscrie în categoria lucrărilor de istorie a Daciei. Este apreciabil faptul că a fost publicată într-o colecție prestigioasă precum *Xenia*. Redactată în limba engleză, este accesibilă mediilor științifice externe, iar interesul pentru istoria antică a spațiului de la nordul Dunării de Jos poate crește semnificativ tocmai datorită unor traduceri în limbi de circulație internațională.

Structurată în șapte capitole, la care se adaugă o Addenda la capitolul șapte și trei *appendices* cu rol de clarificare a unor probleme controversate, lucrarea de față numără aproape 300 de pagini. Ca instrument ajutător există un index de persoane, localități, termeni juridici.

În introducere, autorul prefigurează modalitățile prin care Roma devine *Domina Mundi*. Remarcă în mod deosebit abilitatea cu care legea romană a reușit să se impună, fără a distruge dreptul popoarelor (*Volkerrecht*). Relațiile cu *externae gentes*, mai bine spus modalitățile prin care Roma a putut, pe căi diplomatice sau violente, să stăpânească o varietate de popoare, constituie secretul reușitei pentru Cetatea celor șapte coline. Autorul ia în discuție controversele legate de termenul *deditio*. El afirmă că Roma a folosit ca bază juridică *deditio* și, câteodată, în relațiile sale cu *externae gentes*, a încheiat tratate cu acestea (*foedera*). Credem că ar fi fost potrivită o mai clară explicare a terminologiei, pe lângă lămuririle oferite de autor, ținând cont și de faptul că în demersul

propus se dorește clarificarea tocmai a unor raporturi de acest gen.

Obiectivele lui Vasile Lica se vor a fi diferite de cele ale altor istorici, cu toate că sursele istorice sunt, în mare, aceleași. Astfel, dacă istoriografia, în general, consideră autorul, a studiat relațiile din perspectivă politică și militară, domnia sa își propune o nouă cale de pătrundere în sfera cunoașterii acestei interesante probleme. Mai precis, vizează în special partea juridică și diplomatică a relațiilor cu geții și dacii, dar, de o nouă interpretare promite că se vor bucura și aspectele politice.

Capitolul I, intitulat *Primele relații ale Romei cu geții și dacii*, repune în discuție amănute aspecte legate de pătrunderea administrației romane la Dunărea de Jos. Preliminariile pătrunderii efective a romanilor în zonă au demonstrat interesul pe care Roma îl avea nu doar pentru cetățile grecești din zonele vizate, cu un standard net superior, ci și pentru barbari.

A acțiunile guvernatorilor Macedoniei C. Scribonius Curio (76/75 – 73/72 a. Chr.) și apoi M. Terentius Varro Lucullus (73/72 – 71 a. Chr.) au fost decisive pentru viitorul Romei în regiune. Ambele acțiuni sunt comentate de izvoarele antice ca prime manifestări concrete ale interesului pentru zona Dunării. Se fac referiri și la momentul încheierii și la consecințele *foedus*-ului callatian, plusat de autr în 85 a. Chr.

Cât privește relațiile cu geții și dacii, acestea erau practic de aceeași natură cu relațiile pe care le aveau romanii cu alte populații. Pentru geții nu dispunem, însă, de prea multe surse de informare. Știm că după înfrângerea efectivă, cel puțin căpeteniile triburilor supuse deveneau *socii populi Romani*. Se presupune că acestia furnizau contingente militare și ostacii.

Capitolul al doilea, *Burebista și Roma*, se vrea a fi un excurs asupra perioadei marcate de numele și renumele conducătorului get, cu tot ceea ce ține de relațiile sale cu marea putere ce se apropiase de Dunăre, Roma.

Un alt moment al relațiilor dintre Roma și triburile de geți și daci este legat de guvernatorul Macedoniei, C. Antonius Hybrida (62 – 61 a. Chr.), din cauza căruia s-a declanșat conflictul dintre cetățile grecești sprijinite de geți și Roma.

În zona Balcanilor, expedițiile generalilor C. Octavius și L. Calpurnius Piso au fost printre ultimele notabile în preajma constituirii de către Burebista și Deceneu a ceea ce Mommsen numea *an die Anfänge des Islam erinnern den Staat* (temelia unui stat ce amintește de Islam). Se recunoaște astfel, odată în plus, rolul jucat de Deceneu în plămădirea noului stat.

Importanță acestui moment, din păcate, de pauperitate sursele (Strabo, Dio Chrysostomos, preluat de Cassiodorus și Jordanes, decretul în favoarea lui Akornion din Dyonopolis, alături de unele mențiuni indirecte la Caesar, Trogus Pompeius, Appian, Cassius Dio și câteva inscripții din cetățile grecești de la Marea Neagră), lasă loc la discuții aprinse în istoriografia românească și străină.

Încă din secolul al XIX – lea și până în prezent au fost emise numeroase ipoteze în legătură cu începutul

domniei lui Burebista. Autorul consideră că regele dac a ajuns la conducerea statului pe la 60 a. Chr., conform unor informații din Strabo (7. 3.11) și în ciuda a ceea ce afirmă Jordanes (în *Get.* 67), pe baza mărturiilor căruia s-a format opinia generală care îl plasează în fruntea statului dac încă din 82 a. Chr.

Și momentul sfârșitului domniei lui Burebista este destul de controversat. Cele mai multe păreri converg spre data de 44 a. Chr., când moare și Caesar. Vladimîr Iliescu, plasează acest eveniment la 35 a. Chr., dată la care aderă autorul.

Una dintre problemele esențiale dezbătute în acest capitol dedicat relațiilor regelui dac cu lumea romană este tipul formațiunii pe care acesta a condus-o. Se atrage atenția asupra exagerărilor din terminologia care denumeste statul dac, de genul „stat centralizat și independent” și se oprește la varianta lui N. Gostar, comentând termenul de *regnum*: „Statul dac ca formă de conducere, organizare și omogenitate etnică, centralizare și putere, unitate spirituală și religioasă, este inferior față de o monarhie elenistică dar este superior oricărei forme statale din Gallia, oricât de avansată ar fi fost” (N. Gostar – V. Lica, *Societatea geto – dacică de la Burebista la Decebal*, Iași, 1984, 146 sq.).

Autorul face u analiză, credem noi, pertinentă, asupra momentului în care Roma a considerat importantă existența în Balcani a unui regat și a unui rege expansiv ca Burebista și leagă acest fapt de amintirea geților ca potențiali aliați ai lui Pompeius. (Cicero, *Ad Au.* 9. 10.3, care menționează această relație la 18 martie 49 a. Chr.)

Pentru a aprofunda relația Burebista – Roma se face o prezentare a statutului pe care îl aveau *amici et socii* cu Roma, particularizând apoi pentru regele dac.

Burebista devenea astfel *amicus et socius populi Romani*, dacă se acceptă noua interpretare a τῆν εὐνοίαν τῆν Ρωμαίων, statut obținut de Akornion pentru regele dac.

O personalitate marcantă a epocii, care și-a lăsat amprenta și asupra regiunii dunărene a fost Caesar. Este din nou pusă în discuție importanța campaniei la Dunăre, pe care marele general roman a intenționat să o declanșeze după ce a transformat Rinul în graniță romană. Opinia lui Syme în această analiză este adoptată și de autor, care consideră că Caesar dorea să transforme Marea Neagră într-o mare internum.

Cel de-al treilea capitol, *Relațiile Romei cu geții și dacii în timpul triumviratului*, reduce în prim plan discuțiile despre momentul dispariției statului lui Burebista și modăritatea de împărțire a acestuia între fiii sau nepoții săi. Cert este că acini apar menționați în izvoare mai mulți potențiali dinaști locali, angrenați în diverse acțiuni politico-militare legate de Roma, precum Koson(?), Cotiso, Dicomos.

Sunt reuate, de asemenea, opiniile legate de monedele de tip ΚΟΣΩΝ și care se presupune că au fost emise de Brutus în semn de recunoaștere pentru ajutorul oferit de dinastul dac.

Triumvirii au fost interesați în zonă nu doar de cetățile grecești, dar și de geți și daci, fapt ilustrat de

sursele literare și numismatice. Încercările lor de a controla acest spațiu nu au avut totuși o consistență deosebită în perioada triumviratului, la acest lucru contribuind lupta pentru putere de la Roma, care făcea ca în prim planul interesului triumvirilor să apară problemele de imagine, de propagandă.

Autorul își pune problema dacă acei regi daci care au dezvoltat relații cu puterea romană erau *amici et socii populi Romani* sau aveau doar relații personale cu liderii romani ai vremii, Brutus, Octavian sau Antonius. Ținem să precizăm că este puțin probabil ca relațiile dintre dinaștii daci să eludeze renumele Romei pentru a se rezuma doar la simple legături particulare cu liderii din metropolă.

Capitolul al patrulea, *Augustus și geții și dacii*, tratează acțiunile lui *Princeps* în zona Dunării de Jos. Interesul pentru transformarea Dunării în frontieră romană sugerează că teritoriul din sud se bucura de o importanță deosebită în planurile lui Augustus. V. Lica face o separare a perioadei post-Actium. Astfel, între 31-27 a. Chr. cea mai importantă acțiune a avut-o guvernatorul Macedoniei, M. Licinius Crassus (29-27 a. Chr.)

Între 27 a. Chr. și 14 p. Chr. au fost mai multe conflicte între populația de la nord de Dunăre și autoritățile romane care ripostau la atacurile dacice asupra Moesiei. Informațiile destul de vagi despre geții și daci în comparație cu alte populații tractice de la sud de Dunăre, și în special față de odrisi, sunt puse pe seama interesului scăzut pe care autoritățile romane le aveau față de teritoriile din nord. Augustus, concluzionează profesorul gălățean, a avut ca scop fundamental transformarea Dunării în graniță romană, având o atitudine rezervată față de populațiile nord-dunărene.

Urmărind o evoluție cronologică, capitolul al cincilea, *Împărații iulio-claudieni și geții și dacii*, analizează etapa imediat următoare transformării Dunării în graniță naturală, politică și militară a Imperiului Roman. Autorul nu insistă asupra momentului înființării provinciei Moesia, care este plasată, *grosso modo*, între 27 a. Chr și 15 p. Chr., cu toate că recunoaște că organizarea Moesiei în provincie este o etapă importantă în convertirea Dunării de Jos într-o frontieră reală. Un moment important în istoria acestei regiuni este anul 46 p. Chr., când, după transformarea regatului odris în provincie romană (Tracia), Dobrogea, controlată de regii odrisi, a fost în continuare organizată ca *praefectura*. Al. Suceveanu afirmă, argumentat, că primele trupe auxiliare au fost aduse în regiune de către Vespasian și deci nu se poate vorbi de o anexare la Imperiu a Dobrogei decât, cel mai devreme, în timpul împăratului din dinastia Flavia.

Tot în legătură cu Dobrogea, autorul provoacă cititorul cu o întrebare interesantă. După 29-28 a. Chr. și până la includerea efectivă a spațiului vizat în Imperiu au mai continuat să existe dinaștii locali geți? Se concluzionează că includerea acestui teritoriu în regatul trac al odrisilor a dus și la abolirea formelor de organizare getice. Credem totuși că ar fi fost posibilă și intrarea în anonimat a liderilor locali în contextul în care sarcinile lor, odată cu autoritatea au fost diminuate

semnificativ. În aceste condiții, nemenționarea în izvoare nu este surprinzătoare.

Din păcate, sursele literare nu ne oferă informații satisfăcătoare de ordin politic, militar sau juridic despre relațiile lui Caligula și Claudiu cu geții și dacii. Din ultimul an de domnie a lui Nero dispunem de o foarte importantă informație dintr-o sursă epigrafică (*CIL XIV 3608 - ILS 986*) ce ne face cunoscută acțiunea lui Tib. Plautius Silvanus Aelianus (între 57-67 p. Chr.). Acesta a translat la sud de Dunăre 100.000 de transdanubieni, în vîrtea politicii de siguranță promovată de Roma în regiune.

Este evident în cazul împăraților iulio-claudieni că au încercat și au reușit să întărească frontierele naturale ale Imperiului, urmând politica lui Augustus.

Capitolul al șaselea, cel mai consistent din toată cartea, se intitulează *Relațiile Romei cu dacii sub Flavianii*. Împărații din dinastia Flavia au aplicat, cel puțin până la Domitian, o politică „staționară”. Parazi prima oară după Augustus are loc o reorganizare a legiunilor pe Dunăre, astfel că, în timpul lui Domitian, în Moesia vin cinci legiuni. Noviodunum este organizat ca sediu al *Classis Flavia Moesica* și se aduc primele unități militare în Dobrogea. O importanță aparte sub raport strategic, dar și din punctul de vedere al organizării administrative, a avut-o împărțirea Moesiei făcută de Domitian în 86 p. Chr.

O etapă nouă în relațiile Romei cu geții și dacii este reprezentată de momentul războaielor din timpul lui Domitian. Cauzele acestor conflicte nu sunt pe deplin explicate și suscită în continuare controverse. V. Lica redă câteva dintre opiniile vehiculate în istoriografie, insistând în special asupra ideii lui E. Köstlin. Acesta, pe baza mărturiei lui Jordanes (*Getica*, 76), pune aceste evenimente pe seama *avaritia Domitiani*, care, de fapt, ar fi o politică nouă a împăratului în Dunăre, ce dorea un control mai intens al Romei asupra așa-numitului *Vorfeld*.

Pe de altă parte, Syme spune că „renașterea puterii dacice a cauzat un interes crescut față de triburile dacice”.

Cert este că, având un lider puternic, dacii au opus o rezistență acerbă în primul război care l-a avut drept victimă pe generalul Cornelius Fuscus. În această ordine de idei controversa identificării lui Diurpaneus cu Decebal reapare în actualitate.

Conflictele daco-romane din anii 80 sunt și consecința intensificării atacurilor barbare la sud de Dunăre, fie în scop de jaf, fie pentru a descuraja intențiile romanilor de a exercita o presiune crescândă asupra lor. Autorul nu se oprește asupra războaielor în sine, ci, mai degrabă, asupra consecințelor lor. Dintre urmări, cele mai importante reies din pacea din 89 p. Chr. Se reține în continuare la o amănunțită analiză a statutului juridic căpătat de Dacia după acest moment, a naturii tratatului și a condițiilor pe care le aveau de îndeplinit ambele părți. Constată că dificultatea intervine și datorită faptului că termenii precum *tratat clientelar*, *regat clientelar* sau *foedus iniquum* sunt termeni tehnici moderni și nu antici, iar natura lor este mai mult politică decât legal-juridică. Se iau în discuție apoi aspecte ale acestei păci, precum supunerea formală a lui Decebal,

prin reprezentantul său, Diegis, și semnificația sa din punct de vedere propagandistic, problema ostacilor pe care Roma i-a pretins, conform uzanțelor care decurgeau din încheierea unei astfel de păci, problema stipendiilor și a tehnicienilor oferiți de Imperiu.

Ceea ce se constituie ca o problemă aparte în complexa atie de dezbateri cu privire la această pace este semnificația sa și consecințele reale pe care le-a avut asupra ambelor părți. Autorul stabilește că a fost vorba de un *Klientelvertrag* impus lui Decebal în 89 p. Chr. Mai sugerează, de asemenea, denumirea de *Königsvertrag*, în fapt un *foedus*, conform istoriografiei antice și a unei părți a celei moderne. În ciuda imaginii defavorabile pe care autorii antici au încercat să o creeze lui Domitian, din motive subiective, acest nu a fost un împărat slab care să fi oferit lui Decebal avantaje păguboase pentru Imperiu. Dimpotrivă, relațiile politice și diplomatice ale lui Domitian cu regele dat au evoluat favorabil Romei, variind de la forma extremă, războiul, la cea normală, pacea.

Capitolul ultim al lucrării poartă numele *Redactio in provinciam*. Fără a se face referiri strict legate de războaiele din timpul lui Traian se analizează aspecte considerate de autor esențiale în redarea stadiului relațiilor dintre Roma și populațiile de la nord de Dunăre în timpul împăratului Antonin, cauzele transformării Daciei în provincie romană, caracterul păcii din 102. Sunt prezentate diferite opinii în legătură cu ultimul punct, ținându-se cont de faptul că această pace a fost o etapă în definitivă cucerire a regatului dac. Statutul pe care Dacia l-a capătat prin *foedus*-ul din 102 este controversat. Decebal se pare că devine un *rex amicus et socius Imperii*. Nerespectarea păcii de către regele dac sau intenția lui Traian de a cuceri definitiv Dacia, sau ambele, au dus la al doilea război daco-roman și la transformarea Daciei în provincie romană. De altfel, istoriografia, atât cea românească, dar și cea străină, susține prin câteva voci foarte avizate (H. Daicoviciu, K. Strobel) că, de fapt, această pace a fost menită doar să slăbească și să dezarmeze pe Decebal înainte de cucerirea totală. Autorul susține însă că, inițial, Traian nu a dorit cucerirea definitivă a regatului dac, ci a vrut să controleze acest teritoriu, pentru ca apoi să fie forțat de împrejurări (nerespectarea păcii de către Decebal) și să decidă includerea Daciei în Imperiul Roman.

În Addenda la capitolul șapte se dezbate o foarte interesantă și importantă problemă: grauietele statului dac după ce romanii au ocupat, conform păcii din 102, vaste teritorii din regatul dac. Legat de acest aspect apare interesantă problema capitalei *Sarmizegetusa Regia* care să fi găzduit trupe romane încă după primul război. Urmand o opinie mai veche, a mentorului său, N. Gostar, autorul repune în discuție eventuala existență a unei provincii romane în nordul Dunării încă din 102.

Concluziile acestei cărți se constituie ca o sistematizare a multitudinii de informații și de opinii împărțite de autor. Se conchide că atingerea scopurilor propuse a fost extrem de dificilă deoarece autorii antici nu au folosit terminologia juridică adecvată evenimentelor în

care au fost implicați geții și dacii în raport cu romanii. În plus, concepțiile și ideologia barbarilor în general și a populației care ne interesează în mod special nu le putem extrage decât foarte superficial datorită pauperității informaționale.

Privirea generală asupra relațiilor dintre daci și geți, pe de-o parte, și romanii, de cealaltă parte, în cele circa două secole avute în vedere în această carte, îl determină pe autor să constate că nu a existat nici o diferență între tratamentul aplicat de romanii populațiilor de la nord de Dunăre, față de alte populații barbare. Evoluând de la relații de prietenie, la stări de război încheiate cu păci mai mult sau mai puțin durabile, soarta Daciei a devenit una normală în contextul general creat în regiunea Dunării în timpul ultimului împărat care a avut ca obiectiv extinderea Imperiului, Traian.

În încheierea volumului mai există încă trei *appendices*. În primul *appendix*, intitulat *Oroles-Akornion- Pompeius*, autorul trage câteva concluzii cu privire la rolul regelui dac *Oroles* în raport cu Roma, cu toate că nu sunt certe nici cronologia epocii sale, nici alte câteva aspecte ale politicii externe (relațiile cu Mithridates).

În cel de-al doilea *appendix*, *Ostacii daci în Imperiul Roman*, se insistă asupra normalității acestei practici în Antichitate, moștenită și în Evul Mediu.

În *appendix* III, *Captivi romani în Dacia*, se constată că există conștiința că dacii au deținut prizonieri romani în diferite situații, dar este imposibil a se cunoaște cu exactitate numărul lor.

În rândurile anterioare am încercat să realizăm o prezentare a cărții profesorului Vasile Lica cu câteva dintre problemele pe care domnia sa le-a supus atenției cercurilor științifice. În cele ce urmează ne permitem să facem câteva observații, inerente în astfel de cazuri.

Înăd de la început trebuie să precizăm că în momentul definitivării prezentului text am intrat în posesia recenziei pe care K. Strobel a făcut-o volumului pe care îl supunem dezbaterii de față (*SCIIA*, tomul 51, nr. 3-4, 2000, p. 221-226) în care reputatul cercetător contestă multe dintre problemele, de formă și fond, regăsite în cartea de față.

Fără a urma aceeași linie de abordare (recenzia respectivă, excesiv de dură, se constituie mai ales în observații punctuale asupra unor aspecte controversate), redăm în continuare cele câteva adnotări survenite după o atentă analiză a lucrării.

Autorul precizează încă de la început că scopul său este acela de a trata problema relațiilor dintre daci și geți cu romanii mai ales din punct de vedere juridic, pentru a constata la sfârșit că este foarte dificil acest lucru, dacă nu chiar imposibil, datorită lipsei unor izvoare istorice complete. Ni se par interesante, cu toate că uneori destul de forțate și, deseori, irelevante, referirile la situații similare din Imperiu, din relațiile cu alte neamuri barbare. Întruzăuinea în istoria Romei pe care V. Lica o face destul de des, pentru a crea un context în care să integreze bagajul evenimental din zona Dunării de Jos, sărăcăcios ilustrat este, totuși, de multe ori, insuficientă pentru a trage concluzii veridice.

O altă observație, care privește mai mult forma, dar care afectează și conținutul lucrării, este redarea, uneori supărătoare, a unor întregi citate, la fel, cu scopul de a crea o imagine complexă a unei probleme pe care autorul dorește să o expună. Credem că redarea pe scurt a opiniilor care reies din acele citate, cu trimiterile bibliografice de rigoare, ar mai fi descongestionat informația, care, pe alocuri, este foarte stufoasă. Legat tot de acest aspect, foarte multe probleme sunt reluate obsedant în diferite capitole ale lucrării și astfel este afectată cursivitatea.

Nu trebuie minimalizat rolul pe care unii dintre marii istorici români și străini l-au avut în scrierea istoriei acestui spațiu, lucru pentru care autorul trebuie apreciat, dar ar trebui evitate opiniile depășite, ca și cele prea hazardate. De exemplu, în privința foedusului callatian plasat de autor în 85 a. Chr. nu se ia în considerare cea mai recentă analiză a acestui valoros document făcută de Alexandru Avram, care plasează tratatul, pe baza unor argumente istorice și lingvistice solide, în jurul anului 100 a. Chr.

Vasile Ilca reia multe dintre opiniile exprimate cu câteva decenii în urmă de regretatul N. Gostar, dar nu aduce argumente suplimentare pentru niște probleme care încă nu au consistență. Este vorba despre controveresele legate de cronologia epocii lui Burebista, dar și de problema existenței unei provincii romane la nord de Dunăre încă din 102, pentru a da doar câteva exemple din foarte multe situații de acest gen. Ne permitem să spunem că, în ciuda faptului că orice element nou în scrierea istoriei reale a acestui spațiu este bine venit, sunt foarte multe astfel de ipoteze greu verificabile prin prisma a ceea ce dispunem în prezent ca material informativ.

Se știe prea bine că utilizarea izvoarelor istorice este esențială într-un demers istoric. În cartea *The Coming of Rome in the Dacian World* citatele, majoritatea din autori latini, sunt redată fie în forma originală, fie traduse în limbi moderne. Această înconștanță nu se pare inadecvată și, de asemenea, duce la privarea cercetătorului de a observa textul original. Observarea izvoarelor și interpretarea lor poate aduce noutăți importante. Ar fi fost potrivită redarea lor în forma latinească, cu traducerea de rigoare.

Folosirea unor termeni moderni preluați din istoriografia străină, în special germană (de aici reiese școala pe care profesorul gălățean a urmat-o), pentru a reda realități antice, nu este tot timpul potrivită cu particularitățile regionale. Chiar dacă sistemul juridic roman era unul relativ uniform, caracteristicile regionale nu au dispărut decât destul de greu în contact cu noua civilizație, cea romană.

Mai sunt comise greșeli care au survenit, probabil, în urma unor neatenții precum cea de la p. 224: „How did Burebista interpret *the Roman eūvoia* in Pompeius time?” *eūvoia*, după cum se știe, nu este un termen roman, ci unul grecesc (bunăvoință). Apoi, am observat că, structural, cartea se bazează mult pe interogație și răspuns, de altfel, o metodă interesantă și utilă pentru cititor. În istorie întrebările cu nuanță ipotetică de genul „If Decebalus had observed the peace concluded in 102, could he have stopped the dissolution of his kingdom?” (p. 211) nu își au rolul și rostul decât dacă se dorește implicarea într-o polemică neargumentată.

Pentru observarea etapizată a implicării autorităților romane în zona Dunării de Jos, de altfel, unul dintre obiectivele atinse, credem că ar fi fost potrivite câteva hărți de unde să reiese intensitatea concentrărilor romane într-o regiune sau alta, în evoluția lor cronologică, așa cum sunt tratate și în carte, mai ales că lucrarea, pe lângă încercarea de a reda situația juridică a acestor relații, se bazează de fapt pe evenimentele politice din zonă și din lumea romană în general.

În concluzie, în ciuda acestor câtorva observații, lucrarea de față credem că oferă un tablou detaliat al stadiului relațiilor dacilor și geților cu romanii, de la primele contacte și până la cucerirea Daciei. Cantitatea și calitatea informațiilor sunt apreciable și se bazează pe izvorul istoric chiar dacă uneori este interpretat într-o manieră particulară. Traducerea sa în limba engleză este, din nou, un punct câștigat și credem că pentru viitor se impune cu necesitate publicarea mai multor lucrări de sinteză în limbi de circulație internațională, dacă se dorește o cunoaștere amănunțită și profundă a problemelor de istorie a spațiului carpato-dunărean și de către cât mai mulți istorici străini.

DAN APARASCHIVEI